

ТРИЗЕНЬК - REVUE HEBDOMADAIRE UKRAÏNIENNE - TRIDENCO

Число 48 (356) рік вид. VIII. 11 грудня 1932 р. Ціна фр. 2. Prix 2 fr.

Париж, неділя, 11 грудня 1932 р.

Нам не раз доводилося вже на цьому місці говорити про пакти не-нападу, на які тепер така мода повелася, зокрема торкалися ми й пакту французько-совітського. Присвячено йому й сьогоднішній наш огляд міжнародного життя. Отже спинятися тут на цій справі докладніше нема потреби.

Можемо лише ще раз повторити, що, на наше глибоке переконання, пакт цей мертворожденний: жадній стороні не може він дати того, на що рахують --- не принесе він Франції вигод тривких, а совіти не врятує від неминучої загибелі, хіба-що на якийсь час підсилить їх та загальмує й віддалить трохи кінець.

Слід хіба тут одмітити одне, а саме включення в пакт артикулу п'ятого, що його скеровано і проти діяльності еміграції і що його так добивався совітський уряд, таючи в собі нові можливі для нас утруднення, разом з тим являється признанням нашої сили і виявом того страху перед визвольним рухом, який не можуть приховати окупанти.

Та ніякими заходами не можна знищити еміграції, дезорганізувати її лави, одхилити її від її шляху, припинити її роботу.

Шануючи і нічим не порушуючи закони тієї країни, гостинністю якої вона з вдячністю користується, українська еміграція продовжуватиме своє діло — дбати про визволення отчизни і відновлення нашої державности.

Страх московських окупантів має ґрунт. Українська бо еміграція це тільки хорунжий українського народу, що свято береже прапор УНР, і обороняє перед світом інтереси українського народу та бореться за його права, голосно висловлює те, що думає й чим живе вся Україна.

Сили нашої еміграції не за кордоном. Її сила в однодушності настрів, спільності прямування й мети з усім народом нашим. Сила еміграції там, на Вкраїні.

І тієї сили ніякими пактами не вдасться знищити.

Шостидесятиліття Богдана Лепкого.

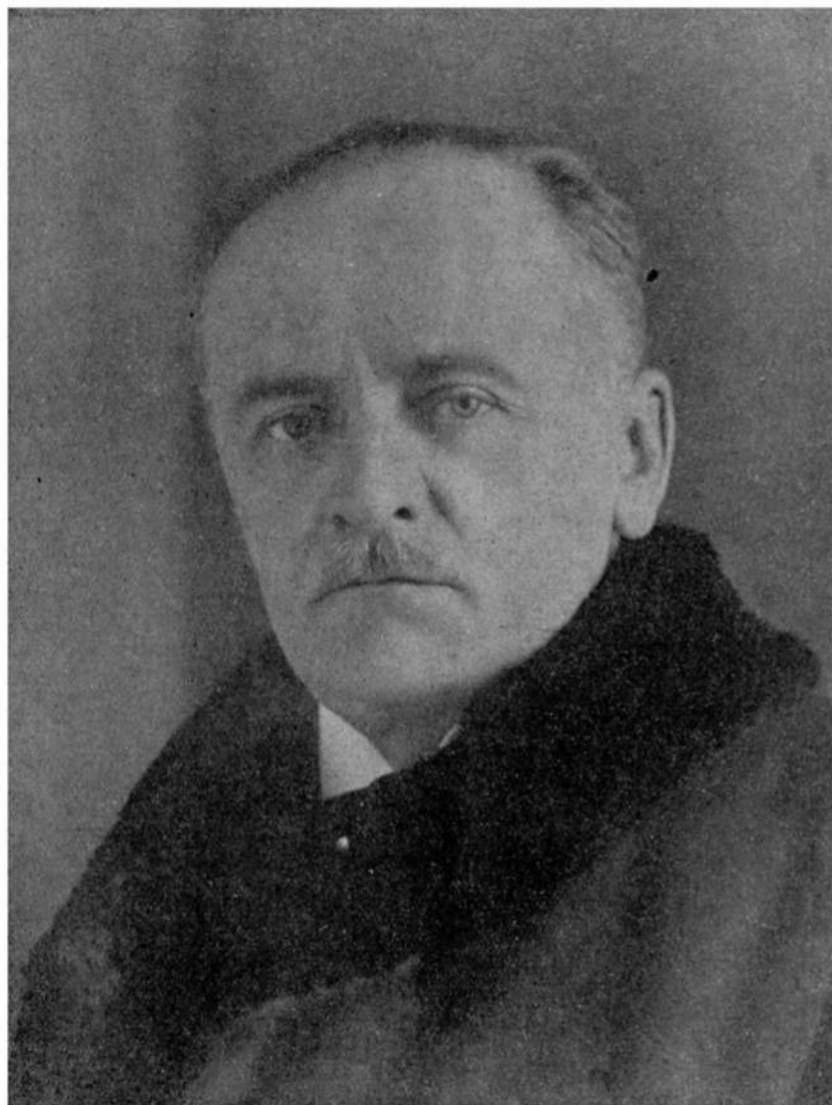
4 листопада с. р. закінчив Богдан Лепкий шостидесятий рік свого життя.

Постать Богдана Лепкого, його твори й праця нерозривно зв'язані з нашою визвольною боротьбою, з багатолітніми зусиллями нашої еміграції, зо всіма нашими надіями.

Вся політична еміграція зустріла святочно цю річницю, складаючи нашому дорогому поетові щирий привіт.

Ми вітаємо в Богдані Лепкому того, що саме тепер, в цих тяжких роках нашої еміграції, воскресив у наших душах образ великого гетьмана Івана Мазепи, — з якого прапором ми вийшли з України і якого заповіт, з тверддю рішучістю наша еміграція в голоді та холоді здійснює й — віримо — здійснить.

Ми вітаємо в Богдані Лепкому того мистця слова, що вніс у нашу літературу так багацько краси, що, — як Василь Сімович пише, — це дає йому право стояти на ряді з кращими поетами України, й після Франка назватися найбільшим поетом західньої її частини. Між українськими поетами він поет-мислитель. Тло його світогляду і всієї його творчості — це глибоке почуття тієї великої загадки, якою є ми — нам самим, наше життя, наша земля, світ — зоряний всесвіт, та метелиця світів, відвічна метушня, на кінці якої стоїть — смерть, те невідоме чорне море. Хочеться збагнути правду-істину, розв'язати ту загадку світів бездонних океанів... Вибрався з тим бажанням наш поет у життєву дорогу з душею, повною туги пізнання та задумливости, і дійсність, страшна, брутальна дійсність життя, той хаос вражінь, втіх і терпінь, зависти, злоби й злоти, вони залякують його, разять і брідять, та викликають у ньому глибоке співчуття до мук людини та всякої тварини, викликають в його душі той тихий смуток, що є ознакою його наскрізь ліричного таланту. Так повстає в нього якась фаталістична резигнація що-до особистого життя, його нахил до споминів старого, що окутане теплим чуттям доброго й шляхетного; так повстає та виростає в ньому та віра, що не в особистому щасті правдиве щастя, а в щасті громади-народу. Він тужить для нього за миром, за добром, за красою, він вірить, що прийдуть для нашого народа: «якась загальна, вільна воля і хліб смачний зі свого поля й братання шире та сердечне...» В основі його громадського світогляду: хлібороби-селяне, яких горе та радощі він майстерне описав. До них має поет преглибоке

Богдан Лешкий

довір'я, що вони побідять. Тією вірою-надією пройнята вся його патріотична лірика, що :

Прийде момент, і відвалиться плита,
А воїни, зброєні брехнею,
Упадуть ниць. Зніметься правда бита,
Скатована, рядном смертельним крита,
Зніметься, встане — й світ піде за нею.

У кожному вірші Богдана Лепкого ви відчуєте, що поет—маляр. Він відчуває глибоко красу моря, гір, скель, квіток і зірок, — він прегарними образами рисує, малює, схоплює їх, — тільки всюди у тіні стоїть стара загадка: яка сила їх сотворила?... Всі дороги поета, вся його туга — це безнастанне шукання розумом їх творця, творця життя, шукання Бога.

Вітаємо в Богдані Лепкому знаменитого письменника, що в своїх оповіданнях та романах вивів той довгий хорівід ріжнородних типів з нашого життя. Безліч його поезій та новел перекладено на чужі мови, через нього ми зв'язалися з літературами близьких та далеких наших сусідів.

Ми вітаємо в Богдані Лепкому не тільки великого майстра писаного слова, а й великого мистця слова живого. Він чи не найліпший бесідник, промовець, якого тепер наш нарід має, промовець, що зворушує, захоплює, що запалить і найзепекліше холодне серце... Хто Богдана Лепкого чув раз, як він промовляє, той його слова повік не забуде... Він бесідник з Божої ласки. Його засіб простий: це внутрішня правда його слова, що пливе з свідомости посланництва поета.

Ми вітаємо в Богдані Лепкому ще й громадянина-діяча, людину з кришталю чистою душею, людину тверду й непохитну, правдивого демократа, людину, що стоїть по-над партіями. Його праця в таборах Союзу Визволення України, його культурна діяльність при нашому посольстві у Німеччині, його виклади в Калішському таборі, його так близька участь в нашому емігрантському житті — забов'язали нас до сердечної вдячності.

Тому в цю річницю побажаємо йому і нам коротко: Хай вас, дорогий поете, дарить Господь здоров'ям на многі літа.

Р. Жук.

Шматочки минулого

VIII.

Іван Семенович Левицький-Нечуй. Диригент Софійського собору Я. С. Калішевський.

Ніколи не подобалася мені хронологія, а через те й тепер не скажу, якого це року скоїлося... Але був я тоді учнем гімназії. Чи не 1888-го?

Пам'ятаю тільки, що тої осені переїхала наша родина з Підлипного до Києва чомусь дуже рано, на початку серпня. Над Києвом стояла така спека, що як ідеш Олександрівською вулицею нагору з Подола, то здавалося, от-от сонце тебе заб'є, так трупом і покотишся.

Тільки і дихати можна було, що у Ботаничному саду чи біля Дніпра.

І зранку, нашвидко проковтнувши чаю, біг я до води.

У березі, недалеко від пам'ятника, де колись св. Володимир хрестив українців, стояли три купальні.

Найкраща, найчистіша — «Марії Медецької», далі «Добровольського», а ще далі зовсім обідрана, якогось невідомого власника.

У перших двох платня була в загальній купальні п'ять, а в третій — три копійки.

Я ввійшов до купальні Марії Медецької. Сів, роздягнувся, аж повеселішало, аж легше дихати стало.

Пахло мокрим деревом та свіжиною. А у воді показалося так, наче з милою цілуєшся. Я довго пливав, пирнав, потім виліз і знову сів на лаві біля свого одягу. Коло мене опинився якийсь дідок, худенький, маленький, жовтошкірий, з маленькою борідкою, ще не зовсім лисий та й не зовсім сивий:

— Тепер тільки і життя, що коло води або у воді — вимовив я наче сам до себе.

— Воно не погано і в лісі, обізвався дідок. Я оце аж два місяці жив (не пам'ятаю де він сказав), чи біля Боярки, чи десь біля Дзвінкової у лісі.... Еге-ж, еге, лікувався полуницями. Нема краще для живота, як оці ягідки, потім цілу зиму не хворієш. Встану рано та замість снідання і пасує так, наче кінь...

Промовляв він дуже доброю українською мовою. Я те-ж почав відповідати йому нашою. І якось воно вийшло, що «своя своїх познаша».

— Оце незабаром буде мій ювілей. Так земляки таки вшанували мою працю.

— Вибачте, пане, а як ваше прізвище?

— Левицький-Нечуй, Іван... Хоч я і «Нечуй», але може чули...

— Не то, що чув, а й перечитав ваших «Старосвітських батюшок та матушок», та ще й не один раз. А ваш «Микола Джеря» дуже мені подобався.

— А я так думав, що мене молодь зовсім не читає... А ви-ж як прозиваєтесь?

Я сказав.

— Так, так, так... Так я-ж про вашого батька багато чув, це-ж він та Антонович з Лебединцевим заснували «Кіевську Старину»... Так, так, так... Еге-ж, еге.

Потім ми обидва знову полізли до води, викупалися, одяглися, не поспішаючи.

І оповів мені милий дідок про тяжкий шлях українського письменництва.

— Друкувати майже немає де, а платня — двадцять карбонавців за аркуш, а той зовсім дурно... Про Балабаху та про інших «персонажів» я нічого не вигадав, то все справдішне життя таке було... Щаслива доба це була... А яких пісень співали! Я ще малим хлопчиком був, а й досі пам'ятаю, як відбувалося весілля... Та й не то-що у попів, а і в селян... Тепер не можливе це все... Людей багато наплодилося, великі маєтки поділилися, подрібнішали. Старий я вже, але Богові дякую за ті дні, що минулися. І архиреї якісь справжні архиреї були, не такі як заразні — генерали. Справжня, як то кажуть, «романтика» була...

Зустрів я ще раз небіжчика Левицького, вже значно пізніше, вже по його ювілеї, зовсім сивого, але такого-ж милого, балакучого.

І здавалося мені, що зі всіх співробітників «Кіевської Старини» був він найближчий до українського духовенства та до селянства свідок того життя на Україні, якого наше покоління вже не бачило... І не побаче...

* * *

За молодих літ сам я не тільки бачив, а й чував, хоч і не був з ним знайомий персонально, Якова Степановича Калішевського, славетного диригента славетного хору Софійського собору.

Це теж була незабутня Київська доба.

Поет церковних співів Калішевський. Здається, не дуже він цікавився ані історією, ані іншими справами України, але не с л о в а м и, а д і л а м и послужив він рідному мистецтву та українській церкві, співаючи у свій, цілком особистий, цілком український спосіб службу Богу.

Начеб-то і все по загальному православному звичаю. Мабуть ніде в світі не було такого хорového виконання, ані в Петербурзі, ані в Москві.

Кільки разів пропонували Калішевському посаду диригента царської надвірної капели, і за великі гроші, — так не пішов!

Прохали його і до Москви диригувати синодальним хором — теж відмовився:

— У мене, знаєте, астма, — я там, взимку загину...

У святому письмі сказано: «Дух Божій в'їєт, іде же хоцет». Ці слова можна цілком віднести до Якова Степановича.

Начеб-то всім своїм життям людина зовсім не свята і не патріот, але своїми співами та своїми солістами творив він велике чисто-українське національне діло.

Любив випити чарку, був палкий до жінок та до дівчат, як огонь

до сухої соломи. Іноді невиносно жорстокий до співаків: хлопчиків дискантів та альтів бив восковою свічкою по стриженій руській голівці. А дорослих, не то що звичайних, але й солістів, скручував не залізною, а сталевою дисципліною.

Гуде великий дзвін великої дзвіниці, музично, могутнє, особливо зимою. І чути його голос у покоях, дарма що подвійні вікна, та й шибки кригою позаростали товщиною з пучку.

І не боючися морозу, зав'язував я башлик та біг по Мало-Володимирській вулиці нагору, далі по Подвальной, по Великій Володимирській. Вже й башлик увесь побілів...

А в храмі зразу аж душно стане. Ще у притворі чути могутні акорди :

— Іс-пола-еті де-е-е-еспота...

Диригував сам поет церковних співів Калішевський. Одним поглядом гіпнотизував цей чарівник півсотні людей.

Це так бувало під час співів. А після — милий, веселий приятель, чудовий анекдотист, привітливий до того, на кого пів-години тому чортом дивився... А десь на гулянці в лісі, або на Дніпрі, так і зовсім рівний товариш, балакучий, не скупий, а головне невтомний...

Не раз і не двічі, стоячи в Софійському соборі біля хору, зачарований церковними співами, я пильнував за кожним рухом Калішевського, за кожним його поглядом.

І не злякаюся я тепер написати про Якова Степановича слово «Геній». Приймаючи кого небудь до своєї капели, Калішевський звертав увагу не тільки на те, який голос та слух має той новий співак, а тако-ж і на те, чи здібний він зрозуміти його, Калішевського, музичне завдання, вгадати без нотного показу.

І сходилися та збігалися слухати капелу Калішевського люде всіх націй; всіх релігій, всіх напрямків. Великим постом Веделівське «Покаяніє» під диригенством Якова Степановича робило страшне вражіння. І не кожному щастило добитися до церкви. Стояли й у притворі, і біля дверей, і на дворі, бо й туди долітали альт соліста «Гриши» та громоподібні згуки баса Лук'яненка:

«Студними бо окалях душу мою грѣхми»...

Чарувала дивна гармонія і тих, хто начеб-то і нічого не розумів у церковних співах. Знаходилися такі, що казали: «але це італ'янщина», хоча Ведель, зроду киянин, не був італійцем, а сам Калішевський кров од крові та плоть од плоти українець, здається з попівських дітей і народився в Сквирському повіті, на Київщині.

Коли я згадую тепер у Парижі, по тридцяти роках, цю капелу, мені приходить на думку, що сила її бувала не тільки в концертах творів надзвичайних.

Мабуть ще більше вражіння робили його співи «обіходні». Ту саму звичайну «херувимську» число 7 Калішевський «подавав» так,

що вона здавалася великою новиною, почувався кольор цілком український.

Диригуючи, він ніколи не мав у руках камертона. Візьме двохкопієчну свічку та й годі, а ще частіше так одними руками, але не махаючи, виробляв ними такі рухи, що вся півча розуміла, коли треба дати crescendo, або дивне чисто українське pianissimo...

Де-які з його співаків опинилися тепер у Парижі. І як зберуться, без кінця розмоляють за Якова Степановича й дарма, що бував лютий, але поминають його не злим, тихим словом.

По мистецьки вміє згадати за Калішевського його колишній капелянин, відомий співак, а тако-ж талановитий актер,— пан Бесарабів, так, що вся постать небіжчика диригента наче жива виростає перед очима: не розказом, та показом.

Наче трохи заплющивши очі, пожожає регент коло бареру нагорі, поглядає вниз на архирея, на дияконів, а сам усе бачить, що роблять півчі.

І наче сам із собою розмовляє, шепоче без перестану губами.

Раптом став.

Обернувся, — бо скінчилася ектенія, — малий хор унизу співав.

Підвів руку, та й усе.

І заграла жива оркестра ніжніше від органа.

У службі Божій на Україні залишилися, ще зі старих часів, деякі особливості від звичаїв московських.

Наприклад, чудову стихіру «Покой, Спасе» не співали на панахидах в Росії. А в Калішевського виконувалося її так, що, слухаючи, плакали не тільки люде з родини небіжчика... Тако-ж і «Житейське море».

Пам'ятаю я чудовий весняний день року 1912. Наче з пекла до раю вирвався я тоді з Петербургу до Київа.

Вже зеленіли дерева у Царському Саді... І прийшов я на «літію» до Аскольдової Могили, до свіжого жовтої київської глини горбка, під яким упокоївся мій колишній професор Микола Олександрович Оболонський.

Біліють пам'ятники, мигтять квітки на вінках із крапельками роси, цвірінчать по кушах горобці. Унизу Дніпро синіє...

А зверху, по кам'яній доріжці від Никольського Собору, що збудував Мазепа, — блакитною стежкою бігом поспішали хлопчики-співаки Калішевського.

Ще здалека блищали золоті шнури та колихалися, закинуті на спину, рукава на таких самих синіх кунтушах, в які колись одягалася наша козацька старшина.

І мабуть нікому зі співаків, ані самому Калішевському ніколи не приходило на думку, що це цілком українське убрання, що доїхало воно з українськими голосами аж до Петербургу, та й зосталося там, як символ того неба, під яким народжалися Розумовські.

За дискантами та альтами виступали де-кільки дорослих басів та

тенорів. А потім показалася і товстенька постать самого диригента у «крилатці».

І змішалоя чудове весняне повітря із ладаном.

Калішевський зупинився, скинув капелюх, витер червоною хусткою лисину, глянув на священника, на родину небіжчика, потім на своїх капелян, і наче непомітно здвинув, і не рукою, а тільки двома пучками...

«Амінь. Со духи праведних скончавшихся»...

Мабуть сто разів чув я ці слова, а тут здалоя, що вперше в житті, хоч мелодія і була зовсім звичайна...

На прикінці тихо, тихо проспівали «Вічну пам'ять», але кожного нерва вирушувала мелодія, і розплилася у весняному повітрі та й полетіла за білі хмари, до самісенського раю.

І здавалося, як що існують на землі такі співи, то не може бути, щоб не утворив їх безсмертний дух...

Замовкли...

Пішов Калішевський з своїми хлопцями, пішла й родина небіжчика. Тільки я не знав, куди мені дітися після такого концерту...

Бувши природнім українцем, шануючи рідну музику, Калішевський шанував усіх талановитих композиторів. Свого не цурався, і чужого навчався.

До творів Чайківського ставився дуже гаряче.

Та воно правду кажучи, так наіменування Чайківський наче й не російське, та й містечко Кам'янка, де чимало пожив автор «Різдвяної Ночі» те-ж на Київщині.

Ще дуже любив Калішевський і церковного композитора Архангельського.

Оповідав пан Бесарабів мені такий епізод :

Колись, саме перед початком літургії, у Софіївському соборі, як облачали архирея:

«Да возрадується душа моя» ...

Прибіг, трохи спізнившись, субрегент Калішевського, те-ж не аби який музикант. І в ту хвилину, як унизу протодиякон Рожалін щось бубонів, брязкаючи кадилом, субрегент прошепотів Якову Степановичу:

— А сьогодні у нас у соборі дорогий гість.

— Хто такий?

— Архангельський. Так може хочете його привітати?

— Ні. От що... Біжи ти до мене на квартиру та принеси всю партитуру літургії Архангельського... Бо ми її вже співали... Швидко... Поки скінчиться чин облачення... Поспієш?

— Та поспію, Якове Степановичу.

І зник субрегент. А Калішевський спокійно чудово продовжував диригувати:

«Облечет бо тя ризою світлою...»

А далі від «амінь» і, як по тодішніх часах, аж до «Благочестивішого» співала капела літургію Архангельського.

Сам композитор, увесь схвилюваний, стояв у кутку... Співали зна-

менито так, що після служби Архангельський підшов до Калішевського з мокрими очима, поцілував:

— Знаєте, Яковъ Степановичъ, не разъ и не два я самъ дирижировавъ своей литургіей и слышалъ, какъ дирижировали другіе, но... мнѣ никогда не удавалось достигать такого яснаго толкованія моего замысла... Вы удивительный музыкантъ и еще болѣе удивительный дирижеръ.

— Никакой не удивительный, а вотъ пойдѣмте завтракать въ «Древнюю Русь», — потому что тамъ подають дѣйствительно холодную водку.

Кожна доба існування хору Калішевського у Софіївському соборі мала своїх видатних співаків, але навіки незабутніми голосами капели zostалися: баси — Лук'яненко, Моркота, Л. Лівичийкий. Іноді на страстному тижні брав участь, яко соліст, і знаменитий Цесевич, краса київської опери. Можна ще згадати баритонів: Климовича, Кононенка, Бесарабова. З тенорів виділялися: Криницький, пізніше Задоїв.

Мабуть не було киянина, який би не захоплювався альтом так званого Гриши, прізвище його було Шкель, на жаль, не знаю якого він був повіту і яка була участь цього артиста після того, як змінився його юнацький голос, мабуть, на тенора. У веделієвському «Покаянні» solo Шкеля чарувало всіх.

За мої часи перебування в Києві, цеб-то у дев'яностих роках, у капелі Калішевського не було жіночих голссів, але вже перед великою війною чув я солісток в його хорі — Ніну Миколаєвну Кузнецову, сопрано, та альту — Катрю Бондаренкову.

Яків Степанович (співаки, між собою, іноді іменували його «Яків Сметанович») мав талан не тільки давати музичне виховання, але ще й вишукувати на Україні талановитих співаків та співачок.

Все-ж таки головна сила переховувалась в самому диригентові.

Пан Бесарабів дуже кольорово респовідає, а ще краще імітує такий випадок. Вже почалася літургія. Калішевський, десь після полювання чи-що, спізнився. Диригував його помішник. Вже почав хор: «Во царствіі твоєм»... Звісно, співали чудово. Коли прибігла раптом товста постать у шубі, у мокрих калосах самого пана диригента. Зараз же полетіла та шуба на долівку — хтось її там підняв, потім, трохи боком просунувся Калішевський на своє місце, заляпав губами, лівою рукою відхилив субрегента, а праву, з брудними короткими пучками, трохи підняв. Спів продовжувався, не спиняючися, але тієї-ж хвилині змінився весь ансамбль і здалися самі голоси вже небесними.

Калішевський мабуть не одну сотню виховав українських співаків та й не один десяток регентів, — оце його подарунок Україні.

Свідомим українцем Калішевський не був. У Гоголя знаходиться вираз: «И громъ украинскаго соловья»... Дуже сміле порівняння пісні милої пташки до гromу небесного, та ще з підкреслюванням слова — «українського» солов'я, а не «малоросійського».

Цілком зрозуміло, що сам соловей не міг знати, чи він український, а чи який інший, але його образом прославив поет нашу землю.

Так от, здається мені, що й Калішевський, соловей з міста Сквири,

— не думаючи про те хто він такий сам — підкреслив талан музичний український і тако-ж прославив нашу землю і наш Київ.

«По ділах їх пізнаєте їх». Еге, еге-ж, — по ділах, та не по словах...

Заговорив про український спів і не можу не згадати про ту величезну артистичну національну роботу на цьому полі, що її пізніше зробив наш славний на весь світ регент — Олександр Антонович Кошиць. Це і'мя ще чекає особливої монографії.

Російський відомий письменник О. І. Купрін, уже ні з якого боку не українець і не українофіл, написав:

«В'їдь украинцы, какъ и итальянцы, родятся на свѣтъ съ вѣрнымъ слухомъ и голосами, поставленными самимъ Господомъ Богомъ».

Дякуємо за комплімент.

Борис Лазаревський

(Далі буде).

Ми можемо мати свою власну кредитову установу

З самого початку перебування нашого на чужині перед великими масами української еміграції стоїть питання про відшукання засобів існування, про підшукування праці.

І поки господарська криза в Європі не прийняла була таких розмірів, до яких вона дійшла тепер, питання підшукування праці, добре чи погано, удавалося нашій еміграції розрішати. Здебільшого після власних розшуків, частинно після тих або інших заходів емігрантських організацій, які переводили навіть переїзд емігрантів на працю з однієї країни до другої, — хоч не відповідна, тяжка, але праця знаходилася.

З поширенням, одначе, господарської кризи, зі збільшенням кадрів безробітних серед самого місцевого робітництва майже по всіх країнах світу, для нашої еміграції настають тяжкі часи безробіття, які часто загрожують просто фізичному існуванню багатьох з наших людей, особливо інтелігенції, які, — це страшно сказати, але це так, — навіть мруть од наслідків на-пів голодного існування.

Ми стоїмо перед тим фактом, що багатьом з наших емігрантів немає більше місця в тих промислових підприємствах, де вони працювали. Місцеве робітництво скрізь виштовхує чужинців. У зв'язку з цим у наших безробітних у багатьох випадках майже відпадає та проста можливість заробітку, якою являється продаж своїх робочих рук. Вони більше не потрібні.

Але й при такому стані річей положення не є цілком безнадійним. Стає тяжко заробити собі на прожиття там, куди нічого не приноситься для того, крім своїх рук. Трудно стає бути р о б і т н и к о м . Але-ж є ще інші, цілком можливі для наших людей терени приложення своєї енергії. Можна стати, наприклад, селянином, виробником, невеликим

комерсантом. Кажу, що це цілком можливе для наших емігрантів, розуміючи під цим те, що наші емігранти могли б цим зайнятися. Але разом з тим, за теперішніх умов, це і неможливе. Бо для того, щоб осісти на землі, щоб організувати якийсь кооператив або що — замало вже мати одні руки, як то є у промислового робітника. Треба ще хоч невеличкий капітал, який би дозволив повести своє господарство. Часом це просто «якась» пара тисяч франків, але без них не можна рушитися з місця.

І от, коли в теперішній хвилі, з причини браку праці для робітників, перед нами у всій своїй ширині повстає питання про переведення наших безробітних зі становища робітників на становище селянина або ремісника, — тепер саме, гостріше, ніж коло інше, повстає разом з тим питання про те, як здобути оті невеликі, але так необхідні фінансові засоби, які б уможливили перехід до нових варстатів праці.

На землі, наприклад, власно кажучи, й раніше поодинокі наші емігранти вже влаштовувалися. У Франції, скажемо, є вже кілька українських фермерів, і де-які з них стоять на сьогодні навіть добре. Але не всім дано влаштовуватися власними силами. І тому перед питанням роздобуття кредитів ми стоїмо безпосередне.

Але кредити являються річчю, яка уділюється тільки тим, хто є вірогідним, хто може їх чимсь забезпечити. А чим може забезпечити кредит пересічний український емігрант? Нічим, звичайно. І в наслідку того зачинаються для нас двері так численних банків, які при інших умовах можна було б у той чи інший спосіб використати.

Беручи річ теоретично не все ще так зле. Адже українська еміграція не цілком залишена на призволяще. Все-ж різними еміграціями, не лише нашою, опікується, ніби, Ліга Націй, навіть матеріально. І дійсно, інші еміграції, як, наприклад, вірменська або російська, в де-якій мірі користають з тієї матеріальної допомоги. На жаль, стан річей, який панує в Офісі Нансена, є несприятим для української еміграції і на поміч з того джерела нам особливо розраховувати не приходиться.

Дійсно, придивіться лише до тих позик, які Офісом Нансена уділюються українцям. Це не тільки мізерна дрібниця в порівнанні з тією допомогою, яку отримують росіяне, і що нас обурює до глибини душі, — бо ми тако-ж беремо участь у нагромадженні тих фондів, з яких допомоги розпреділюються, бо і ми до тих фондів кожен раз вносимо, у формі так званих нансенівських марок, свої датки при отриманні нансенівських паспортів, — але навіть і в абсолютних цифрах це так дрібні суми, які уважати за поміч ми можемо тільки тому, що ми ні звідкіля більше її не маємо.

Колиж візьмемо практичний, дійсний стан річей, ми мусимо сказати одверто, що, по-перше, існуючі наші емігрантські організації допсмогти матеріально нашим емігрантам при влаштованні їх на нову працю нічим не можуть, і, по-друге, — що ще гірше, — що ми не маємо жадних підстав розраховувати на значну поміч від Офіса Нансена, єдинаго джерела на стороні, на яке покладалося досі нашими емігрантами де-які надії.

Не можна сказати, що українські організації цілком не шукали способів матеріально допомагати своїй еміграції. Ми цьому знаємо і бачимо приклади. Але поміч цю шукалося завше в напрямках, так мовити, «найменшого опору», як, наприклад, Офіс Нансена. Можна при тому відмітити одну особливість — до цього часу жадною з наших організацій не було ще виявлено ініціативи в напрямку «власних сил».

Коли брати під увагу наші власні матеріальні сили, так нічого, звичайно, не можна про них сказати крім того, що вони дуже невеликі. В масі наша еміграція дуже бідна.

Але й при всій бідності нашої еміграції, нами не вважаються абсурдними такі речі, як, наприклад, акція Товариства Прихильників Української Господарської Академії, яке має за мету рік-річно збирати тисячу по жертв по десять доларів кожна, по жертв, які тим, що їх дають, ніколи не повернуться назад. Цих тисячу по жертв, як відомо, мають складати один мільйон чеських корон кожного року, необхідних для утримання Академії.

І ми бачимо, що дійсно, українській емігранти ж е р т в у ю т ь ці десятидоларові суми, і до цього часу вже підписалися наші люде для Академії на суму, яка досягає висоти ч о т и р ь о х с о т т и с я ч ч е с ь к и х к о р о н.

Я відійшов при цьому навмисно трохи в бік для того, щоб показати, що дальша моя думка не фантастична. Коли можна розраховувати на те, що українська еміграція д а с ь б е з п о в о р о т н о, що вона в дійсності й робить, значні суми, то чому не можна розраховувати на те, що між українською еміграцією можна було б мобілізувати якісь суми у приватне-господарському порядку для засновання своєї власної кредитової установи?

Слово «мобілізувати» означає тут уже н е ж е р т в у, н е ф і л а н т р о п і ю. Це лише вложення певної невеликої суми у своє власне підприємство, яке було б призване бути базою для установи, що мала б виконувати велику службу нашій еміграції — уділення кредиту, якого ми марно шукаємо на стороні.

Коли можна розраховувати зібрати по жертв на мільйон що-року, хіба не цілком реально припускати, що можна зібрати вкладів або продати акцій, наприклад, на якусь меншу суму, яка нікому не жертвується, яка завжди являється власністю вкладчиків? Навпаки, вклади ці ще можуть принести, може, й невеликий зиск.

Хай будемо міряти на початках мобілізований капітал не на мільйони і не на сотки тисяч. Хай це будуть, щоб справа була більш реальною, на початках лише десятки тисяч франків, які уможливили б заложити згадану кредитову установу та пустити її в рух і влаштувати для початку, допустимо, який десяток емігрантів на фермах.

Після перших реальних наслідків цієї акції наші люде зрозуміли б практичне значіння і есю велику вартість такої кредитової установи, і вона, ця установа, могла б в скорому часі приступити до збільшення свого капіталу. Не відомо, звичайно, до яких розмірів це збільшення могло б дійти. Але без жадної фантазії можна сказати, що в невеликому, порівнюючи, часі капітал міг би досягти соток тисяч франків, що

дозволило б уже підвести під установу той ґрунт, ту базу, на якій розвивати її можна б було можливо й до дійсних наших потреб, — в залежності вже від якостей керівників та їх уміння притягати, навіть, може й чужі, капітали до праці для нас.

Користі, які еміґрація наша — спочатку в невеликій, правда, своїй частині — може мати від такої установи, очевидні самі собою. Це не підлягає, думаю, дискусії. Але щоб цю інституцію можна було заснувати, треба, щоб перед усім у нашому громадянстві ідея її створення знайшла відповідне зрозуміння. Ця акція, щоб вона успішно могла бути переведеною, має знайти в нашому громадянстві тако-ж і повне довір'я.

Тому я гадаю, що за заложення згаданої інституції кредиту мусіла б взятися якась ділова всееміґрантська організація, фірма якої була б повною запорукою того, що справу буде належно переведено. Я вважаю, що найліпше було б для справи, коли б до нашого громадянства з закликом про створення своєї фінансової бази виступила Головна Управа Союзу Організацій Інженерів Українців на Еміґрації. Українські-ж фахівці, члени наших інженерських організацій, могли-б перевести в життя задумані плани.

Звичайно, всяким господарчим організмом керують свої господарчі закони. І жила б намічена до створення кредитова установа, очевидно, по тих законах, своїм незалежним життям. На думці маю тут лише імпульс, ініціативу, лише ту марку, яку на цю ініціативу має бути положено, і ту силу, яка мала б зрушити справу з місця.

Кидаю ці думки тільки в загальній формі. Не можна в короткій статті, та й не треба ще це зараз, говорити про різні деталі. Хоч думаю, що говорити про це треба вже буде «завтра», бо я вірю, що наша еміґрація знайде в собі досить сили для зреалізованя подібного плану.

Разом з тим думаю, що справа не терпить одкладу. Коли ми знайдемо в собі силу й охоту її перевести, перевести її треба в найближчих місяцях, хоч би в самих лише скромних початках, в надії на дальший розвиток. Бо коли наші люде, що не загинули у відвертому бою в боротьбі за Україну, гинуть од виснаження, — чекати довго не можна. Ті, поки-що невеликі, кадри наших безробітніх, які чекають допомоги вже сьогодні, треба спішити влаштовувати, бо дуже можливо, що з часом кадри ці будуть збільшуватися, і справа, чим далі, все буде ставати труднішою.

Щоб вирішити справу допомоги нашій еміґрації в повному об'ємі потрібні великі капітали, яких ми між собою не в стані зібрати. Але вирішити справу принаймні частково, при чому все-ж, напевно, у розмірі значно більшому, ніж ми на те маємо можливості в Офісі Нансена, наприклад, — ми можемо.

Мусимо це лише собі усвідомити. Поставити мету і піти до неї.

Семен Нечай.

Подорож проф. О. Шульгина

Свято посвячення пам'ятника М. Драгоманову в Софії проф. О. Шульгин, як голова Головної Еміграційної Ради, використав для об'їзду деяких осередків нашої еміграції.

Перш за все проф. Шульгин зупинився в Білгороді, де пробув один день. Українська Громада на чолі з п. п. Зівертом і Андриєсським, дуже сердечно вітала гостя, як члена уряду УНР і голову найвищої емігрантської установи. Але жадних ширших зборі улаштувати було неможливо, бо це вимагало б переведення складних формальностей... Це злісне всього показує в якому тяжкому правному і моральному стані знаходиться українська еміграція в Югославії. Властиво таке становище є наслідком того, що росіяне — до того-ж правого чорносотенного гатунку — в свій час дістали дуже поважні адміністративні посади. Отже, між українською еміграцією і владою повстали ці посередники — росіяне.

Нині в психології югослов'янського громадянства спостерігається певна зміна і розчарування що-до співпраці з росіянами.

Проф. Шульгина відвідав де-хто з його особистих приятелів з-посеред сербського громадянства та обіцяли підтримати українців і добитися зміни їх тяжкої, а часом і загрозливої ситуації.

З Білгороду проф. Шульгин виїхав безпосереднє до Софії на Драгоманівське свято, яке відбулося, як це вже відомо українському громадянству, з великою урочистістю.

Під час свого побуту в Софії протягом 6 днів, проф. Шульгин мав можливість відновити свої старі знайомства, нав'язані в час, коли він був послом України в Болгарії, а тако-ж нав'язати стосунки з представниками політичного, наукового і літературного болгарського світу, а тако-ж з де-нітькома представниками дипломатичного корпусу.

Проф. О. Шульгина було кілька разів запрошено на інтимні приїняття, а голова Болгарсько-Українського Товариства проф. Арнаудов улаштував банкет на 25 осіб на честь українського гостя. На банкет було запрошено й представників інших слов'янських народів, з якими у болгар підтримуються добрі стосунки, а саме: чеський і польський міністри з дружинами. Були тако-ж були міністри Григор Васил'єв та Казасов (ген міністр Молов прислав вибачення), професори Університету: п. п. Гергов, Балабанов, Йойцов, Філов, Младенов, пан С. Костов — директор Етнографічного Музею та відомий драматург, п. Неліров — один з літших сучасних письменників Болгарії, п. Ю. Балов — літературний критик, п. Бельчів — журналіст, п. Левенсон — директор гресівського міністерстві закордонних справ. На почесному місці його голови сиділа пані Л. Шішманова. Були тако-ж п. Д. Шішманов з дружиною, граф. Парашук з дружиною та п. Крупицький — секретар Української Громади.

Під час десерту проф. Арнаудов виголосив гомову, присвячену українсько-болгарським відносинам і розвитку українського національного руху. Зупинився промовець на постаті Ю. Веніна, того українця, що першим написав історію Болгарії і стільки спричинився до її пробудження від довголітнього сну. Говорив за Шевченка, за його значіння для України і за його впливи на болгарську літературу. Знову говорив за Драгоманова, як за ту постать, що зближала Україну і Болгарію, та, перш за все, на сучасність, одмітив факт, що перший міністр України в Болгарії п. Шульгин був і зостається приятелем Болгарії, і таким чином глибоко традицію зближення двох народів. Далі промовець зупинився на поліях української визвольної боротьби за останні 15 років, відзначивши ролю в ній проф. О. Шульгина і подавши дуже теплу характеристику останнього, як політика, професора і публіциста. Тоді професор Арнаудов на честь українського гостя і на славу України був вкритий довгими сльозами.

В своїй відповіді проф. Шульгин подякував гості і присутнім за честь, що зроблено цим прийняттям тій країні, представником якої він є і за те

шире і товариське відношення, яке він особисто зустрів у Софії. Промовець з певним хвилюванням згадував ті грізні події, які він особисто, будучи послом, пережив з цілим болгарським народом. Та мужність, з якою зустрів цей нарід тяжкі хвилини свого життя, та єдність, яку виявило в той час Народне Зібрання, забувши перед небезпекою для батьківщини все те, що людеі ще вчора так поділяло між собою, викликало у п. Шульгина почуття поваги й симпатії до цього народу. І далі чимало страждав цей нарід. Користуючись його тяжким становищем, ті люде, що каригідне зруйнували нашу державність, підступом, страшними злочинами хотіли з Болгарії зробити плацдарм для дальшого опанування Балканами і світом. Але царь Болгарії, його уряд і весь нарід мужне відбили цей наступ ворога.

Україна страшними ударами того ворога була переможена, але й вона свою місію перед цивілізованим світом героїчно виконала: «групом лягла» вона між Московщиною і Західною Європою і зупинила в час бойового наступу комунізму на Захід його побідний хід.

Далі промовець в стислих виразах малює той жахливий стан, в якому перебуває Україна, окупована чужим її військом. Пасивність московського народу дає можливість так довгому існуванню нелюдського режиму. Болгарам, — додає промовець, — не завжди було ясно, чому Україна хоче бути самостійною, — отже одним з головних моментів є той, що ми не хочемо хворіти всіми московськими хворобами, а доки немає між нами політичного кордону, ми до того примушені. Україна в майбутньому має стати поважним елементам миру на сході. Ми будемо йти разом з західними державами, з Європою, зберігаючи добросусідські відношення в першу чергу з нашими близькими західними сусідами; ми не маємо войовничих намірів проти півночі, оскільки Москва нас визнає і виявить зі свого боку охоту до мирного співжиття двох незалежних держав: України і Росії. Україна не має і не може мати жадних імперіалістичних цілей. Як рівний з рівним має вона співпрацювати з державами Чорного моря і серед них, натурально, з Болгарією. Ми однаково заінтересовані в політичній рівновазі як на Чорному морі, так і на Балканах, однаково маємо інтерес, щоби протоки залишилися вільними.

Дякуючи ще раз голові і всьому зібранню за теплий привіт, проф. Шульгин піднімає свій келих за Болгарію та її розквіт.

Далі говорив ще бувший міністр Григор Васил'єв та п. Парашук. Пані Л. Шішманова сказала чуду промову, присвячену пам'яті Якова Миколаєвича Шульгина, близького співробітника Драгоманова і приятеля цілої його родини.

Проф. Шульгин виступив тако-ж з промовою в Українській Громаді. Зійшлися не тільки члени Громади, але й гості, серед яких були й націоналісти. По скінченні викладу між проф. Шульгином і панем Шіманським зав'язалась дискусія, яка одначе витримана була в дуже поміркованих і коректних тонах. На думку більшости аудиторії позитивним у цій дискусії було те, що вона дала можливість проф. Шульгину у формі діалогу глибше та ясніше представити свої погляди. Реферат, а особливо дискусія, зробили велике вражіння на присутніх і жваво коментувалися між громадянами. Проф. Шульгина запрошено було і на засідання Управи Громади, яке відбулося під його почесним головуванням.

Проф. Парашук і тут, як і в Громаді, щиро вітав гостя, як представника уряду УНР і голову Головної Ради.

З нагоди свята Драгоманова та приїзду проф. Шульгина, до Софії з'їхалися представники й інших українських громад у Болгарії: п. Андрієвський з Пловдіва, п. інженер Крижанівський з Варни і полковник Цибульський — з Русука. В нарадах з п. Шульгим дискутувалося справу утворення центральної організації української еміграції в Болгарії, справа приєднання до Софійської громади різних осіб, що належали раніше до інших угруповань, а тако-ж выяснювалися можливості допомоги українській еміграції в Болгарії з Офісу Нансена.

5-го листопаду проф. Шульгин виїхав до Букарешту.

Полковник Цибульський відпровадив гостя до Рушчука, де зібралася вся українська колонія на чолі з полковником Рековим. На жаль, між прибуттям потягу і відплиттям пароплаву було тільки чверть години часу. Голова колонії встиг лише сказати де-нільки теплих привітальних слів, заявивши при цьому, що вся колонія тільки й живе працею УНР і вірить, що уряд зробить все, щоби наблизити час визволення нашої країни.

Проф. Шульгин, зворушений сердечністю слів голови та всіх присутніх, зі свого боку встиг тільки подякувати колонії та мусів скорше увійти до пароплаву, який вздовж Дунаю перевіз його на румунський терен до Журжі.

Того-ж вечера проф. Шульгин приїхав до Букарешту, де його зустріли представники української колонії: п. д-р В. Трепке, полковник Г. Пороховський і п. Дмитро Геродот, а тако-ж представник Української Парламентарної Репрезентації сенатор Д. Маєр-Михальський.

6-го листопаду проф. Шульгин виголосив виклад про становище на Україні та про працю уряду на еміграції.

Після доклату зав'язалася дуже цікава і жвава дискусія, в якій взяли участь чимало громадян на чолі з п. п. В. Трепке та В. Геродотом.

Голова Українського Комітету п. В. Трепке широко вітав гостя, як представника уряду та як голову Української Головної Еміграційної Ради, просячи п. Шульгина передати сердечний привіт панові Президентові і цілому уряду УНР.

Члени проводу колонії улаштували на честь проф. Шульгина цілу низку інтимних прийняттів.

В одному з них полковник Г. Пороховський в своїй господі, в присутності численних гостей, вітаючи в імені українських воликів в Румунії пана міністра Шульгина, виголосив «Слава» голові Української Держави, урядові УНР, військовому міністрові генералові В. Сальському і присутньому тут п. міністрові О. Шульгинові.

В своєму привітанні полковник Г. Пороховський підкреслив, що українські воляки в Румунії, не зважаючи на 12-ти річне перебування на чужині, морально не демобілізувалися, ніколи не демобілізуються і на перший же поклик уряду УНР готові віддати себе для боротьби за волю України.

Проф. О. Шульгин підняв келих за армію УНР.

П. сенатор і п-ні Маєр-Михальські так само улаштували прийняття на честь пана міністра, на якому були присутні сенатор Залозецький та посол Сербинюк.

Сенатор Д. Михальський вітав гостя в імені парламентарної репрезентації Буковини.

Проф. Шульгин відповів, що йому особливо мило почути цей привіт на адресу уряду УНР і відчувати моральну єдність з авторитетними представниками наших національних меншин — послами Зеленої Буковини, за яку він підняв келих.

Проф. Шульгин, що був у Румунії тільки переїздом і мав метою одвідати нашу колонію, завітав тако-ж до своїх численних румунських приятелів, які зустріли його з найбільшою сердечністю. Княгиня А. Кантакузен запросила проф. Шульгина на урочистий обід, а тако-ж і на велике прийняття, яке вона організувала на честь другої гості — пані Мажітер Сольє — делестатки Франції до Ліги Націй.

Приятелі проф. Шульгина п. п. депутати Шілат та Крачун улаштували тако-ж обід і вечерю на честь українського гостя, на яких було чимало представників румунської професури, літератури й політики.

З цієї нагоди порушено було справу поглиблення знайомства з Україною серед румунського громадянства і засновано з поважних культурних діячів ініціативну групу для організації Товариства Українських Студій по аналогії з французьким подібним товариством.

Д. Г.

Академія на честь «359» на Рів'ері

Нема більшої жертви, як віддати своє життя за друзі своя, за свій народ, за свою отчизну. Без неї не було, не буде і нема визволення поневоленої нації. Чого б була варта традиція нашої визвольної боротьби, як би ми йшли на неї лише з примусу, і збереження свого життя ставили б над усе! Чи ми мали б нині такий Базар, — назва ще до недавня нікому невідомого містечка, — що став символом любови до України і гаслом, яке можна передати словами: сим побідиши. Бо, справді, лише така твердість духа і така відданість Україні, — відданість аж до смерти, яку виявило тих 359 українців, — прискорить час відбудови нашої державности. І тому значіння Базару для майбутньої збройної боротьби просто незміримо.

Але і для нашого емігрантського життя, з усіма його злиднями, геройська смерть наших всяків є великою для нас піддержкою. Коли наша біда, наші часами тяжкі переживання видаються нам не під силу, згадаймо за 359 героїв, і наше лихо зробиться малим, малозначним. Коли ми забули за справу, во ім'я якої опинилися на чужині, згадаймо за Базар. Нам зробиться соромно і ми знову станемо в ряди активної еміграції. А коли між нами є ті, що вчора допомагали московським генералам Врангелю та Деникіну і розпинали свою матір, нехай і вони через смерть цих героїв відчують великого гріха, якого свідомо чи несвідомо поповнили перед Україною і як найскорше його спокутують своєю працею для України.

Базар, де сплять вічним сном 359 наших рідних товаришів по зброї, знайомих чи просто наших земляків, це не тільки святе місце для кожного українця, куди майбутні покоління приходитимуть вклонитися їхній пам'яті, але це щось більшого, що не вкладається в рамки убогої і мінливої матерії, — це могутній голос сумління українського народу, що в часи небезпеки, чи нашої оспалости будитиме нас. Як прояв невірочого духа, його не може знищити не тільки московський спрут, що п'явкою вп'явся в тіло України, але і взагалі жадна фізична сила.

Це розуміють усі українці. І там на рідній землі, і тут на чужині. І коли там, під чоботом наїздника лише думкою згадують за цю подію, тут, на еміграції, святкують її прилюдно і урочисто зборами, концертами, жалібними академіями.

От і цього року по всіх скупченнях української еміграції відбулися такі свята. Не ухилилися від цього обов'язку перед пам'яттю полеглих і українці французької Рів'єри.

В неділю, 20 листопада до помешкання «Української Хати», що міститься в Канах на одній з головних вулиць, почали сходитися та з'їздитися земляки, як з цього міста, так і з Ля Бока, Ніци, Руре та інших місцевостей. Поприходили і де-які французи, італійці, не бракувало і «малоросів».

Гарна саля «Української Хати» була оздоблена портретами Т.

Українська Громада в Кахах.

Шевченка, С. Петлюри та українськими прапорами, повитими жалібними стрічками.

Рівно о 4 год. голова «Української Громади» п. Гуля за повної тиші відкриває академію і виголошує короткого змістовного реферата. В ньому він говорить про причину, яка зібрала в цей день українців до купи та де, коли і во ім'я чого склало життя 359 козацьких лицарів, що гордо кинули московським катом своє передсмертне: «Ще не вмерла Україна». І коли кулі нашого відвічного ворога порешетили їхні козацькі тіла, то їхнього духа і їхньої пам'яті вони не в силі були ростиляти. Ця пам'ять нині мертвих переживе всіх нас живих, переживе прийдешні покоління і буде славною во віки і віки, поки житиме українська нація.

Промова п. Гулі справила на присутніх глибоке вражіння. Це вражіння ще поглибилося, коли голову громади заступив наш заслужений діяч п. Довженко. Вже одна його постать з довгою білою бородою, з його лагідним батьківським голосом, примушує аудиторію замислитися. А п. Довженко, як той апостол, повчає, як треба любити Україну і де шукати прикладу такої любові. Цей приклад — Базар. Далі прохає всіх устати і з глибоким почуттям урочисто відчитує прізвища всіх 359 ростиляних, ніби різблячи ці імення не тільки в розумі, але і в серці кожного присутнього українця.

«Вшануймо співом вічної пам'яті тих, хто з честю поліг за Україну і душі яких вітають між нами», закінчує своє слово п. Довженко. Розлягається жалібний спів, а з його звуками полилися і сльози у жіноцтва, та й не одному воякові затуманилися очі.

Потім йшли декламації: хорунжий п. Писарюк виголосив власного вірша, присвяченого полеглим, а п. Гуля прочитав «Козак Сірчун».

По перерві п. Гуля відчитав реферата про перебіг трагічних подій і закінчив академію відчитанням віршів «Шалійте» І. Франка і «Шлях правди» Остаповича.

На академії поступила заява про вступ у члени Громади від бувшого старшини п. Бондаря, який з власної ініціативи заплатив за три місяці утримання «Української Хати» і подарував шафу для бібліотеки. Подібну заяву подав і дуже симпатично поставився до Громади п. Шийко, капітан яхти, що на власний кошт запропонував улаштувати вечірку для членів Громади та її гостей. П. Довженко подарував портрет Шевченка і 20 книжок. Всі ці жертви і добрі заміри були прийняті, як з найбільшою подякою.

Честь і слава всім упорядчикам і виконавцям академії. Дай Боже, щоби й надалі в своїй діяльності «Українська Громада» і «Українське Військове Т-во» високо і достойно тримали українського прапора.

Громадяни.

З міжнароднього життя.

- Франко-совітський пакт.

29 минулого листопада підписано було пакта про не-напад, складеного між Францією та ССРР.

Пересправи з цього приводу йшли вже давно між заінтересованими сторонами. Оскільки можна зважати з пресових звісток, ініціатива належала комуністичній Москві, яка взагалі за останні роки змагається до складення аналогічних пактів зо всіма європейськими державами, а спеціально з своїми західними сусідами, аби розв'язати свої руки для вільного політичного чину на Далекому Сході. Франція-ж, що-гравда, спільних кордонів з ССРР не має, але стояла вона у совітів серед тих держав на першому місці, а то з різних причин. По-перше, вона зв'язана тісно м політичним союзом з Польщею та Румунією і має більші впливи серед балтійських держав; по-друге, — у неї, може, єдиної зараз країни в Європі, є готові гроші, а Москва за оті кредити на сьогодні готова продати все, що має й чого немає; і нарешті, по-третє, на французькій території нині скупчилися найбільші маси організованої і неорганізованої, соціальної і національної еміграції, що вийшла з земель, які належали колись до складу Російської імперії, що її спадкоємцями вважають себе совітські володарі. До цих причин середньо-європейська преса додає ще одну, а саме: совітам неначеб-то обридло всебічне опікування Германії над її політичними і фінансовими справами; стало воно непереносним, особливо тепер, коли німці не мають грошей, не дають жадних нових кредитів, а на чолі держави ставлять наивно монархичну владу баронів чи генералів. Тому, мовляв, треба якось спекатися отої опіки і вирватися з орбіти германських впливів, бо приятельство совітів з німецькими баронами компромітує, так мовити, московських володарів, викликаючи одночасно депресію й розклад серед так званої комуністичної партійної «демократії».

Такі неначеб-то були совітські мотиви. Що-до французьких, то, згідно з словами відомого політичного журналіста Пертинакса, зачинаючи пересправи з ССРР, французька дипломатія мала на меті досягти пактом про не-напад таких двох цілей: по-перше, одкрити в ССРР нові рінки для експорту французької індустриальної продукції й тим поліпшити свій тор-

говельний баланс, зараз дуже пасивний, а по-друге, — надшербити германо-совітську дружбу, розірвати зв'язок між червоною та німецькою арміями і тим самим послабити сили свого можливого противника і посилити своє політичне становище. Інакше кажучи — відтворити до певної міри той франко-російський союз, що існував до і в час великої війни. Інша преса до цих двох мотивів додає ще й третій, а саме, перетяти шляхи й можливості загрозливої комуністичної пропаганди в усіх французьких колоніях та мандатних землях за морями, а особливо в Індокитаю, в Аnamі, в Сирії то-що.

Зміст франко-совітського пакту не являється несподіваною новиною. Два роки тому, ще за часів міністрування польного Арістиди Бріана, первісний текст його виявила преса французька; за кілька днів до підпису опубліковано було офіційне резюме пакту, а в самий день підпису оголошено і офіційний текст. Самий пакт — дуже невеликий і складається він з маленького вступу, семи параграфів і прилоги, яка в свою чергу має лише вісім параграфів.

У вступі говориться про добру волю договірних сторін «усталити мир», «поліпшити та розвинути взаємовідносини між двома країнами», про додержання договірними сторонами всіх взятих ними на себе до підпису пакта «міжнародних зобов'язань», які, згідно з декларацією підписаних, «не мають в собі жадних перешкод для мирного розвитку їх взаємовідносин» та які «не протирічать підписаному пактові». Сміє вказаних речень, яна річ, такий, що Франція тим самим заховує за собою право на свої союзи в середній Європі, а тако-ж забезпечує за собою своє право виконувати й надалі свої обов'язки перед Лігою Націй; совіти-ж, з свого боку, так само заховують свій союз з Германією й азійськими державами, а тако-ж приятельство з фашистською Італією.

Зміст цілого вступу повторюється далі коротко в параграфі 3-му. Параграф же 1-ий й 2-ий говорять про те, що в усіх пактах про не-напад, яких на сьогодні підписано безліч, а саме: договірні сторони згріються війни між собою, зобов'язуються не допомагати іншій державі, що нападе на одну з них; анулюють підписаний пакт, коли одна з договірних сторін сама нападає на якусь третю державу і т. ин.

До цього, так мовити, воєнного змісту, додано ще в параграфі 4-му і обов'язки економічно-фінансового характеру, тоб-то: договірні сторони зобов'язуються не приїмати участі в жадній міжнародній згоді, яка б мала своїм практичним наслідком заборону пролажу й купівлі і раму, або уділення кредитів одній із договірних сторін; так само всн-ж зобов'язуються не встановлювати у себе такої системи, яка б могла мати своїм наслідком виключення другої договірної сторони з її зовнішнього торговельного обороту». Інакше, договірні сторони одмовляються разом з другими чи самі заводити у себе систему економічного і фінансового бойкоту, чога так увесь час боялися і бояться для себе совітські політики, і що вони за останній час спробували були завести у себе як раз на адресу Франції.

У параграфах 6-му і 7-му (про параграф 5-ий буде нужче) говориться: в 6-му про прилогу, в якій встановлюється система взаємного погодження на випадок можливого тертя й непорозуміння; в 7-му про те, що пакт складено на два роки а виповіджений він може бути за рік до фактичного анулювання.

Найбільше цікавим, — принаймні, для еміграції всякого роду і толку, — має бути параграф 5-ий. Наводимо його текстуально:

«Кожна з високих договірних сторін зобов'язується шанувати в усіх відношеннях суверенність і авторитет другої сторони що-до цілості її територій, тих, як вони зазначені в параграфі 1-му пакта (ті, що стоять під суверенитетом сторін, або в імні яких вони виконують зовнішню репрезентацію чи контроль над адміністрацією, се-то не лише метрополіі, але колонії, манлатні землі то-що); не втручатися в який-будь спосіб до внутрішніх

справ другої сторони; особливо — утримуватися від якої-будь акції, що прямує до того, аби утворити чи сприяти вській агітації, пропаганді чи спробі інтервенції, яка має своєю метою посягання на територіальну цілість або на зміну силою політичного чи соціального режиму цілої території або частини її.

«Кожна з високих договірних сторін з окрема зобов'язується не творити, не протестувати, не знаряжати, не давати субвенцій чи признавати на своїй території організацій військових, що мають своєю метою озброєну боротьбу проти другої сторони; ні організацій, що засвоюють собі ролю уряду або представництва цілої території другої сторони, чи частини її».

Коментарі до цього 5-го параграфу поки-що можуть бути лише дуже короткі, бо ж, як справедливо зауважує «Le Temps», практична вартість цього пункту залежатиме від того, в який спосіб він буде виконаний. Так, для французів пакт був би цінний, коли б, згідно з своїми обов'язками, большевики припинили всяку комуністичну пропаганду не так в метрополії, бо це для французів не страшно, скільки в колоніях, де ведеться безмірна підступна агітація в цьому напрямі. З другого боку, для большевиків значіння цього параграфу окреслюється тим, оскільки їм пошастить, спіраючися на пакт, дезорганізувати політичне й громадське життя скупченої на французькій території еміграції, зокрема національної.

Як будуть ставитися до своїх обов'язків московські володарі, можна вказати наперед, — вони будуть ними нехтувати. Про це свідчать і так звані «малп'ячі штуки», що вони їх зитворювали в англійських колоніях після сприятливого для них договору з р. 1924, тоб-то з часів першої влади Мак-Дональда; про те саме говорять і найсвіжіші відомості з французьких колоній на далекому азійському сході. Бо-ж там, як повідомляє французька преса, одночасно з підписом пакту в Парижі, большевиками зроблені всі підготовки, щоб комуністичний і антифранцузький рух вибухнув з подвоєною силою.

Як виконають обов'язок пакту французи, на сьогодні не знати. Одно, однак, можна зауважити вже й зараз: мабуть таки еміграції нема чого особливо боятися, бо-ж досвід і ціла історія говорять за те, що благородна Франція ніколи не закривала своєї території для політичних емігрантів, ніколи й нікому не забороняла волі слова, друку і організаційної чинности, ніколи не була прихильницею поневолення. Нема жадної рації гадати, що на цей раз французький народ і французька влада зрадить своїм непохитним традиціям.

А в тому, будь-що-будь, новий франко-совітський пакт, принаймні, в одній точці своїй, являється успіхом совітської дипломатії. Бо-ж досі визнання совітського суверенитету робилося згідно з формулою тов. Раковського, а саме, поширювалося лише на ті території, населення яких само визнає владу совітів. Однині (парагр. 1 і 5) в пакті визнано уже інтегральність совітської території, без огляду на волю її населення.

Observer

Хроніка.

З життя української еміграції.

У Франції

— З життя Бібліотеки і м. С. Петлюри в Парижі. За минулий листопад Б-ка одержала книги та інші друки від таких осіб: 1) М. Забіло з Істанбулу — 8 чч. газет і журн. з України. 2) Воєнно-Історичн. Т-во з Варшави — 2 кн. 3) П. Черкаського з Омекуру 11 кн., 19 світлин з життя укр. в Омекурі, 3 афіші та 16 ріжних листів. 4) Л. Буткевича (Париж) 2 альбоми. 5) Наук. Інституту з Варшави — 1 кн. 6) Ст. Іванищенка з Омекуру 2 чч. журналів та 2 мал. друки. 7) Ред. «Розбудова Нації» з Праги 1 кн. 8) П. Масебрюка (Париж) 1 журн. 9) Кн. Токаржевського-Карашевича — 2 портрети. 10) М. Антоненка з Курбева — 4 кн. 11) Від п. Сташевіціуса (литвин) — 8 книг про Литву. Книги ці передані п. Сташевіціусом од литовської делегації в Парижі в імені литвинів і мають спеціальні написи.

Грошеві пожертви: 1) від Ред. «Тризуба» — 150 фр. 2) Збірка п. Варнак-Вонархи з Гренобля — 100 фр. 3) Збірка по-між членів Організації Укр. Націон. Ради в Бельгії на лист ч. 605 — 115 фр. 4) Від директора кооперативи «Село» з Берестя, п. П. Силенка на лист ч. 464 — 31.45 фр. 5) Директора Кредитового Банку в Бересті О. Базилевича на лист ч. 465 — 42.85 фр. 7) Збірка п. В. Королева в Мелінику (ЧСР) на лист ч. 547—70 кч. 8) Збірка Т-ва Прихильн. Книги в Празі на лист ч. 556 — 10 кч. 9) Відділу Укр. Центр. Комітету в Свальмерґицях — 36.30 фр.

Всім жертводавцям та прихильникам Б-ки Рада висловлює свою щиру подяку.

— Поіменний реєстр

жертводавців на Бібліотеку імени С. Петлюри в Парижі (продовження).

Збірка на лист ч. 583 Т-ва б. вояків Армії УНР з Каляшу: Управа Т-ва — 5 зол., В. Куш — 5 зол., Вітя Буткевич — 50 гр., Алла Баліцька — 10 гр., К. Баліцький — 50 гр., полк. Савченко — 1.20, Борис Данилевський — 20 гр., Федорник — 50 гр., В. Тисаревський — 99 гр. та NN — 50 гр. Крім того, там-же зібрано на карнавку — 12.71 золот.

На листи ч. ч. 558 і 559, збірка в Ліоні: Б. Чміль — 7 фр., Шемет — 5, Олійників — 10, Горбатенко — 10, Галайда — 3, NN — 8, Підпис нечиткий — 4, і по 5 фр.: Наливайко, Ковальчук, В. Ємець, Таран, Мороз і Буряк.

На підписний лист Комітету вшанування пам'яті С. Петлюра в Празі, збірка підчас панахиди по бл. пам'яті С. Петлюри. Датки зложили: О. Шульгин — 30 кор. чes., А. Яковлів — 20, NN 2.50, NN 2.50. По 10 кч.: NN, Дондик, І. Мірний, І. Кабачків, С. Шишківський, М. Лорченко, Б. Стевінський та по 5 кч.: NN, Лащенко, Нидиль, Дондик, Лисянський, Є. Лоський.

Збірка п. Мартинюка Івана. Датки зложили: Мартинюк — 10 фр., Дичок — 5, Т. Буц — 10, Федір Яровий — 15, В. Троян — 10.

На лист ч. 586, збірка серед членів Громади в Діжоні. По 5 фр.: Харитон Рослий, Гнат Чорноног, Іван Ховхун, Буклів, Залевський — 3 фр., Крайнюк, Михайлів, Дуб і Фісс по 2 фр., та по 1 фр.: Грабовський, та дві особи з нечитким підписом.

На лист ч. 581, збірка серед членів Громади в Оден-Тіші підчас академії. По 5 фр.: Сідлер, Білобровець, Шелестюк і

Москаленко. Костник — 4, Гойса й Богуславський по 3 фр. По 2 фр.: Міцків, Кушнір, Семененко, Ковчак, Матерацький, Грицак., Винницький, Гузар, Матеюк. Кузь — 2.50. Білецький — 3 фр. І решти імен не можна було відчитати.

На лист ч. 578, збірка п. З. Різникова в Pont de Cheruy: Тарнівський — 5 фр. Станірет — 5, Гладій — 5, Мамонтова — 2 фр., Панченко — 2 фр. Та по три фр.: З Різників, І. Луцишин, Іщенко, Думбровський, Кособродов, Дубрівний, Клека Фердинанд.

На лист ч. 540 збірка Укр. Мистецького Т-ва при Укр. Громаді в Шалеті. Датки зложили: Управа Мистецького Т-ва — 25 фр. По 10 фр.: Вержбицький, Юрко Мар, М. Грушецький, Соцільник, Колодій. По 5 фр.: Бацуца, Демченко, Місенів, К. Вержбицька, Гаржа й Маслох. NN — 1.20.

На лист ч. 567, покладений в читальні Бібліотеки: П. Плевако — 50 фр., Харита Кононенкова — 20, М. Єремів — 18, Гончаренко — 5, Грушко — 3, Гузар — 2.25, Карбовський — 5, пані М. Плевако — 10, Юр. Пономаренко — 5, С. Чуб — 2.10. Та по 10 фр.: Дмитро Сарабаха, Хведір Яровий, Тиміш Б.д, Віктор Станіславський і Зибайло Петро.

На лист ч. 469, виданий п. К. Штундерові: К. Штундер — 5 золот., Іван Штундер — 3 золот., Василь Мовчан — 5, та Єв. Енке — 2 золот.

На лист ч. 505, збірка п. Ів. Липовецького в Польщі: Ю. Васенко — 10 золот., Зарудний — 5, М. Рибачук — 10 зол.

На лист ч. 583, збірка серед україн. колонії в Кнютанжі: по 5 фр.: Силенко, Марцевський, Крисенко, Тхір, Ів. Ткаченко, Руденко, NN, Ільченко, Якубенко, Турчин, П. Безкоровийний, Таращук, Бравчинин, Харитко, Лой, Длуван, Сищевський. По три фр.: Гахович, і два прізвища нечитких. По два фр.: Біленький, Трохименко, Меланченко, Івасенко і два прізвища

нечитких. Афнер — 1 фр., Тулицький — 4 фр.

На лист ч. 587, збірка п. Сердюка в Гаврі та Гарфлер: Сергій Сердюк — 5 фр., Бернакевич, А. Гайдук, Підгайний і Питуленко тако-ж по 5 фр..

На лист ч. 437, збірка по-між членів IX З'їзду Союзу Укр. Емігр. Організації в Шалеті. По 10 фр.: М. Шумицький, О. Щербина, Б. Лотоцький. По 5 фр.: Левицький, Татаруля, Стоцький, Вержбицький, Бойко, Кірієнко, В. Никитюк, Журавель, Йосипишин, Рогатюк, Ковальський, Косенко і NN підпис нечиткий.

На лист ч. 561, збірка п. Павловського в Філадельфії: по одному доларові: д-р С. Черняк, Т. Свистун, Г. Павловський і От. І. Савчук.

На лист ч. 545, збірка п. О. Козловського в Подєбрадах в Чехії. Датки зложили: Н. Тюрин — 5 кор. чеських. К. Безкровний — 5, О. Козловський — 5, М. Левитський — 20, І. Івасюк — 5, С. Комарецький — 10, В. Бурачинський — 5, І. Гайд. Потапович — 20, Л. Шрамченко — 5, Г. Шиянів — 10, Іляшенко — 5, В. Коваленко — 5, А. Катеринчак — 5, В. Іваніс — 5, Громада студ. при УГА — 10, С. Сімяник — 2, Б. Мартос — 5, П. Барановський — 0.50, Д. Верба — 10, М. Міткович — 5, Д. Лисовський — 5, В. Кучеренко — 10, Б. Іваницький — 10, Кириченко — 2, М. Социський — 5, В. Михайлів — 5, М. Закоштой — 2, М. Добриловський — 10, І. Додура — 1, Л. Бич — 10, І. Шереметинський — 40, П. Гайківський — 20, М. Зайців — 10, О. Петрів — 5, Г. Денисенко — 1.

Всім жертводавцям Рада Бібліотеки склалася своєю глибкою, щирою подяку.

Поправка. У звіті грошевих даток на Бібліотеку зазначасмо такі помилки: В числі 32-33 «Тризуба» за 28 серпня під п. 2 треба читати: «Укр. Громади в Оден-ле-Тіші на лист ч. 581 фр. 60.60. — Збірка п. З. Різникова в Pont de Cheruy на лист ч. 578 фр. 40 ».

Там-же під п. 6 треба змінити жертводавця: 106.20 зібрано не підчас ІХ З'їзду, а Мистецьким Т-вом при Шалетській Громаді.

— Ж а л і б н а а к а д е м і я п а м ' я т и 359 в О д е н - л е - Т і ш і . 27 листопада с. р. філія Військового Товариства б. Вояків Армії УНР у Франції влаштувала в Оден-ле-Тіші жалібну академію, присвячену пам'яті 359 лицарів, які загинули від руки московських катів 22 листопада 1921 року під м. Базаром.

По відкритті академії зв'язковим філії Т-ва п. Іванютою було заспівано національний гімн, а по нім йшов реферат, далі «вічна пам'ять», декламація, прочитано було список полеглих під Базаром лицарів і нарешті заспівано було де-кільки жалібних українських пісень.

Перед образом св. пам. Пана Отамана Петлюри, уквітчаним цитриновими деревами, платанами і хвою, та прикрашеним жовто-блакитними прапорцями, сотн. Дідок, по виконанні співаками національного гімну, виголосив майстерно зложеного реферата, в якому стисло, але ясно передав боротьбу нашої армії за незалежність батьківщини.

Сумом овіяні майже всі наші свята, але після подібної чулої, добре виголошеної промови знову міцнішав духом, а руки шукають зброї. Дуже бажано було б бачити і в друку подібні реферати.

Глибоке враження на присутніх зробило відчитання списку розстріляних під Базаром, коли п. Поштаренко читав їх імена при спущенні прапорі філії у жалібних стрічках, перед образом Отамана Петлюри. Після зачитання списку лицарів, п. Поштаренко виголосив коротку промову, повну віри в остаточну перемогу над відвічним ворогом.

Що торкається хору, то не дивлячися на те, що диригент не був присутнім, співав він бадьоро і гарно виконав свій програм, що завдячувати треба енергії паній Гаховичевої, Дідкової та пп. Лук'яненкові, Ярешкові та ин. «Не ридай, а добувай» — так ніби луною неслося по салі від хору.

Присутніми на академії були члени філії Т-ва, члени Роданжської громади та де-кільки сторонніх осіб. Не були присутніми лише члени Оден-ле-Тішської Громади. I. D.

— В Г р е н о б л і . Громадяне в Греноблі з початком зимнього сезону почали жваве життя. Видно їхнє життя й по за громадою. Так, напр., хор під орудою пана Червонецького співав у місцевім радіо 1 листопада. Проспівали кілька пісень та колядок. Пісні сподобалися, як тако-ж і виконання. Має відбутися дальший черговий концерт 16 грудня. Треба вітати добру думку ініціаторів концерту, а саме: перед співанням колядок було дано коротеньке пояснення про історію колядок на Україні, їх характер та зміст.

12 листопада в місцевій правосл. церкві відправлено парастас за спокій душі пок. поручника Л. Кушніра. Присутні були члени Громади та Т-ва б. Вояків армії УНР.

Робляться приготвлення до вечірки пам'яті славного музики Миколи Лисенка та до жалібної Академії пам'яті Листопадового походу та 359 розстріляних в Базарі. A. B.

— З ж и т т я У к р а ї н с ь к о ї Г р о м а д и в К а н а х . 27 листопада с. р. в помешканні «Українського Клубу» в Канах відбулися загальні збори Української Громади, на яких було обрано заступника голови п. Ілька Бондаря, секретаря п. Юрка Конникова, запасового члена Управи п. Віктора Котвицького, та Ревізійну Комісію в складі пп. Петра Гладина, Созоненка та Боровського.

На цих же зборах було прийнято нових 5 членів.

В неділю, 11 грудня, голова Громади п. Гуля прочитає о год. 4 доклад на тему: «По шляху до самостійности та соборности Української Дежави».

— Я л и н к а д л я у к р а ї н с ь к и х д і т е й у П а р и ж і відбудеться 25 грудня с. р. о год. 15-й в Palais de la

Mutualité, Place Maubert, Paris 5, метро Maubert.

Дітей, які раніше ніколи не були на ялинці, можна записувати в Бібліотеці ім. С. Петлюри і в редакції «Тризуба». Там же приймаються і пожертви на ялинку.

У Польщі

— В Українському Центральному Комітеті. 21 листопада с. р. в помещканні Головної Управи УЦК відбулося спільне засідання президії Ради УЦК (голова ген. В. Сальський, ген. М. Безручко, д-р Л. Чикаленко, ген. П. Шандрук), Головної Управи УЦК (голова М. Ковальський, ген. В. Куц, полк. М. Садовський, п. В. Краснопільський та інж. П. Сікора) і Головної Ревізійної Комісії УЦК (голова д-р А. Лукашевич і п. І. Шевченко та техн. секретар Л. Лукашевич).

На цьому засіданні заслухано було справу ревізії відчитності Головної Управи УЦК та ухвалено скликати чергову сесію Ради УЦК на 25 і 26 грудня с. р.; прийнято до відома заяву проф. О. Лотоцького про вихід його з Ради УЦК та запрошено на його місце запасового члена Ради інж. І. Гнойового (з Берестя н. Бугом).

— З життя Українського Наукового Інституту у Варшаві. 20 листопада б. р. відбувся перший виклад з циклу, що влаштовує Інститут в зимовому семестрі ц. р. Його виголосив проф. О. Шульгин на тему «Патріотизм Ж. Ж. Руссо в його творах і листуванні». Вже сама особа прелєгента, гостя на Варшавському терені, притягнула до викладової салі велику кількість слухачів, членів української Варшавської колонії. А виклад, виголошений з звичайним для проф. О. Шульгина умінням притягти увагу слухачів, виклад на тему, яка, безумовно, викликає великий інтерес, бо трактує про джерела найбільше сучасного явища — патріотизму і націоналізму, такий виклад не міг не викликати самого широкого зацікавлення.

В першій половині своєї лекції

проф. О. Шульгин зупинився на характеристиці того ґрунту, що на ньому міг розвинутися патріотизм Ж. Ж. Руссо. Ґрунт цей — це Женева, з її кількасотлітньою боротьбою проти феодалів, це «практична школа патріотизма», яка виховувала своїх мешканців в почутті своєї окремішности і любови до рідного міста. Женева була благодатним ґрунтом для розвитку патріотизму ще і через те, що була вона довший час осередком кальвінізму, «протестанським Римом», як її називали самі женевиці. До почуття любови тут примішувалося почуття своєманітної гордості з свого міста.

В другій половині доклада прелєгент, аналізуючи один за другим твори Ж. Ж. Руссо — листи до д'Аламбера, Нова Елоїза, Еміль, Сповідь (Confessions), — накреслює розвиток і вияви женевського патріотизму Руссо, ілюструючи свої тези чисельними цитатами з названих творів. З особна зупиняється на існуванні у Руссо рівнобіжного патріотизму французького, зазначаючи колізію цих двох патріотизмів (женевського і французького).

— Виклад проф. О. Шульгина на тему «Сучасне міжнародне становище».

Користуючися часовим перебуванням проф. О. Шульгина у Варшаві Варшавська група р.-д. партії влаштувала 21 цього листопада публічний виклад п. міністра на зазначену в горі тему.

Проф. О. Шульгин в коротких, але яскравих рисах накреслив усі головніші моменти, що характеризують сучасне міжнародне становище: глухий кут, куди зайшла конференція по розборню, неясна ситуація в Німеччині, пасивність Великобританії. Зупиняючися зокрема на пактах неагресії, що їх поодинокі держави заключають з совітами, докладчик указав на ті цілі, які совіти преслідують, бажаючи забезпечити себе від Заходу при конфлікті на Сході. Пакти ці, як каже докладчик, мають певну зобов'язуючу силу лише для культурних західно-європейських держав, яким дово-

диться рахуватися і з опінією сусідніх держав і з опінією суспільною, але не для совітів. Вказавши на співпрацю Німеччини з сов. Росією, докладчик перейшов до характеристики становища в ССРСР і зокрема на Україні. П'ятилітка і колективізація довели країну до цілковитої руїни, але влада совітська ще тримається і тому є три причини: величезна пасивність населення, передовсім народу російського, що дозволив большевикам утримувати свою владу і на окупованих ними теренах інших національностей; відповідна організація апарату влади в першу чергу ІПУ, де досвід царської жандармерії, доповнений і вдосконалений працею революційного підпілля, і нарешті допомога Західної Європи, яка виявляється в кредитах, що уділяються, в фахівцях, які йдуть будувати фабрики і т. ін.

Далі докладчик зупинився на праці уряду УНР на закордонному форумі, підкреслюючи те значіння, яке має для цієї паці допомога організованої еміграції.

В кінці доповіді проф. Шульгин, освітлюючи взаємовідносини еміграції з українськими меншостями по інших державах, вказав на дуже відрадний факт — все більше розуміння цими меншостями загально національних завдань, які стоять перед еміграцією, і як зразок цього зрозуміння привів епізод з його останньої подорожі до Румунії. Підчас перебування в Чернівцях і українська парламентарна репрезентація, й особливо студентська молодь ентузіастично вітали його, як міністра УНР; у них він знайшов повне розуміння завдань еміграції й еміграційного центра.

Після доповіді п. міністрові поставлено було ряд запитань. Зокрема присутніх цікавили вражіння п. міністра з його подорожі по емігрантських осередках в Югославії, Румунії, а також питання про евентуальні зміни в становищі еміграції в зв'язку з пактом о неагресії.

Після відповіді проф. Шульгина забрав голос голова Головної Управи Українського Цен-

тралийого Комітету п. М. Ковальський, який дякував п. міністра за його доклад і за ту працю, яку п. міністр разом з урядом переводить для добра української національної справи.

— Академія на честь Богдана Лепкого в Кракові. 20 листопада с. р. відбулася в Кракові академія, влаштована нашими запорожцями, в салі театру «Багателя».

Вітав ювілята від запорожців пор. Аркадій Жилінський такими словами: «Високоповажаний пане професоре! У день вашого шістдесятиліття маю честь од імени старшини й козаків запорожців скласти вам вирази найбільшої пошани і вдячності за працю, яку ви поклали на користь нашого війська. Просимо прийняти від нас, запорожців, вирази найщирішого побажання щастя й здоров'я на многи літа у дальшій вашій так цінній праці на користь нашого народу й армії».

— В Українському Воєнно-Історичному Товаристві йде невпинна праця по збірні, опрацьованні та виданні друком воєнно-історичних матеріялів і спогадів з життя і чинів нашої славної армії. Допіру що Т-во випустило у світ свій 3-ій збірник під назвою «За Державність», багато ілюстрований схемами військових подій, світлинами учасників (старшини й козаків) тих подій, та портретами—роботи арт.-маляра проф. Петра Холодного — генеральної старшини з числа вищого командного складу армії УНР. Збірник має 264 стор. в чудовій окладинці і коштує тільки 5 золотих та за пересилку в Польщі 50 гр. і закордон 1 зол.

Набувати всі видання Т-ва можна: Warszawa IV, ul. Elsterska 8, m. 8.

— Дешева Бібліотека Українського Воєнно-Історичного Товариства. Т-во помімо збірників «За Державність» видає ще відбитками більші й цінніші праці для ширшого розповсюдження, визначаючи на них як можна нижчі ціни, щоб тим дати змогу

набувати їх і найбільш немастним українцям. До цього часу вийшла I-ша книжка бібліотеки «Січові стрільці в боротьбі за державність» — ген. Марка Безручка. Книжка ця має оригінальну обкладинку арт.-мал. П. Холодного (сина) і коштує 1 зол. та за пересилку у Польщі 25 гр. і закордон 30 гр.

В цих днях вийде 2-га книжка бібліотеки Т-ва під назвою «Базар», що містить в собі крім спогадів про бойові події під час Другого Зимового Походу в р. 1921 зі схемами, світлинами й малюнками арт.-малює хор. Л. Перфецького, та він'стками й кінцівками арт.-малює сотн. Битинського, — й вірші, присвячені листонадовим подіям, наших поетів Богдана Лепкого, Євгена Маланюка, Оксани Печеніг та Миколи Оверковича. Ціну буде подано в наступному числі «Трибуна».

Третью книжку бібліотеки буде «Зимовий похід» — ген. Омеляновича-Павленка, вийде по новому році.

В Чехословаччині.

Розпочаття навчання на Економічно-Кооперативному відділі Українського Технічно-Господарського Інституту в Подєбрадах. На Економічно-Кооперативному відділі вже зголосилася достатня кількість бажаючих студіювати. Тому Інститут фактично розпочав навчання на цьому відділі і приступив до формального зараховання пенетнів. На інші відділи і курси Інституту прохання надходять, і в міру зголошення достатньої кількості їх буде розпочато навчання і на цих відділах. Інформації про умови вступу подає безплатно секретаріат УТГІ. Впис на студії терміном не обмежений.

Чеський виклад про Україну. 23 сього листопада відбувся в м. Млада Боєслава (70 кілом. на північний схід від Праги) виклад проф. Д. Дорошенка чеською мовою на тему «Українське національне від-

родження в XIX столітті». Цей виклад був другим в серії викладів про духове і культурне життя всіх слов'янських народів, організованій Слов'янським Інститутом у Празі. Інші виклади присвячено росіянам, болгарам, полякам, сербам і лужичанам.

В Німеччині.

В Українським Науковим Інституті в Берліні 2 грудня с. р. відбувся доклад д-ра В. Кубійовича українською мовою на тему: «Поділ населення на Україні».

В Офісі Начсена.

Рада Офісу вирішила скликати Дораду Раду організації біженців на 15. XII с. р. в Женеві. Чергу справ намічено таку: Встановлення черги справ, затвердження протоколу попередньої сесії, виключення членів, вибори бюро, розгляд по докладу підкомісії кандидатур до вступу до Ради таких організації :

- 1) Союзу російських гуманітарних і професійних організацій в Білгороді,
- 2) Союзу українських організацій в Чехії,
- 3) Російського комітету в Фінляндії,
- 4) Російського комітету в Польщі,
- 5) Російського комітету в Югославії,
- 6) Центрального бюро союзу російських академічних груп закордоном,
- 7) Союзу російських організацій в Болгарії,

Розгляд нових прохань про вступ:

- 1) Союзу рос. взаємодопоміч в Загребі,
- 2) Головної Української Еміграційної Ради.

Допущення на засідання представників вже прийнятих організацій, а саме: 1) Інтернаціональної федерації друзів дівчини та 2) Інтернаціональної католицької організації захистку дівчини.

Україно-кавказький день в Комітеті Франс-Оріан в Парижі

В понеділок 5-го грудня в Комітеті Франс-Оріан відбувся Україно-Кавказький день, програм якого склався так.

З 11.30 до 12.30 відбулося закрите засідання К-ту Франс-Оріан, присвячене питанням України, Кавказу і Туркестану, о 12,30 год. відбувся обід, на якому промовляли: голова Комітету Франс-Оріан п. Ленай в імені К-ту і грузинський посол А. Чхенкелі в імені представників України, Кавказу і Туркестану.

Між 2 і 3 год. дня члени Комітету і запрошені гості оглядали національні виставки, які улаштували в одній із саль Комітету українці і кавказці.

Далі, у великій салі Т-ва відбулася лекція проф. О. Шульгіна, присвячена національним питанням України, Кавказу і Туркестану, а на закінчення — концерт національностей, на якому виступали з українського боку відомий артист-бандурист п. В. Ємець, співачка пані З. Горлевська і танцюристи діти Влодко Стасів і панна Ткаченківна.

Лекція, виставка і концерт привадили значну кількість поважної публіки, яка щиро була задоволена святом і дякувала як Комітетові Франс-Оріан, так і представникам національностей за доставлене задоволення.

В наступному числі подамо детальніший звіт з цієї дуже інтересної, особливо в мент підписання французько-совітського пакту, маніфестації наших друзів, організованих в Комітеті Франс-Оріан.

У Французькому Товаристві Українознавства в Парижі.

30-го листопада на своєму засіданні Комітет Товариства вшанував пам'ять померлого члена Комітету графа Гастона Жерар-

до де Сермуаз, і на його місце обрав п. Емануїла Евена, дійсного члена Товариства і голову Історичної Комісії (Комітет Делямара). Рівночасно було затверджено програму викладів і лекцій на рік 1932-1933, вироблений комісією під головуванням п. Рене Пінона, та були вироблені інструкції для Комісії пропагандної, економічної та географічної.

— Лекції у Французькому Товаристві Українознавства на 1932-1933 рік.

1. Історія та географія — панна Зуалло, професорка ліцею.

2. Історія літератури — пані Никитюкова, доктор філософії.

3. Історія культури — пан Тісеран.

Новий курс:

4. Історія українського мистецтва — панна Фощон (з світлинами).

Два додаткових курса:

5. Історія українських конституцій — кн. Токаржевський-Карашевич.

6. Історія Кримського ханства — Алі Акбер бей Топчибаші.

Окремі лекції:

Марііз де д'Егліз — «Ганна Ярославна, королева французька».

Граф де Пішен, п. Тійяк, б. депутат Вільям та ин.

— Лекція абата Шарля Кене у Французькому Товаристві Українознавства у Парижі.

Французьке Товариство Українознавства у Парижі відкрило свій сезон 1-го грудня лекцією абата Шарля Кене на тему «Християнство на Україні колись і тепер».

Знане ім'я докладчика притягло у велику салю Географічного Товариства на бульварі Сен-Жермен коло 300 душ добірної публіки, серед якої ми помітили: грузинського посла п. А. Чхенкелі, представника нунціатури монсіньора Бабіні, монсіньора де Майоль-Люпе, генерала графа де Белег де Бюгас, депутата Ангуана Саллеза (відомого історика, члена численних академій), графа де Пішена, болгарського генерального

консула полк. Лямуша, голову суду Фльорі, співробітника Інституту Пуанкаре проф. Прока з дружиною, професора юридичного факультету Моньє, голову української секції Комітету «Франс-Оріан» генерального консула Клена, пані Евейр, п. п. Болрі, Моро, Манієвича, Тарновського, відомого артиста-різбяр, пана і пані Бенезіт, пана і пані Тійяк, п. Агароньян, міністра Вірменії, ген. Квінітадзе з дружиною, князя Багратіона, кн. Голіцина графа Остермана, п. Кривеза, пані Тонно Павель, пана і пані Готьє-Віляр, аудитора Державної Ради п. Делобель та багато інших. Крім того, було багато членів української колонії, а серед них п. Шумицький, голова Генеральної Ради Союзу Укр. Емігр. Організації у Франції, п. І. Косенко, генеральний секретар Головної Еміграційної Ради, ген. О. Удовиченко, голова Т-ва б. Вояків Армії УНР у Франції, князь і княгиня Токаржевські, інж. М. Єрміїв, інж. Юскевич та інші.

За президіяльним столом були: голова Французького Товариства Українознавства міністр проф. Феран, депутат Парижа п. Евен, ген. Табуї, пані Бонен і п. Шоден.

Своєю лекцією абат Кене розбив на чотири частини: християнство на Україні за старих часів, під Литвою-Польщею, під Росією і після революції.

Лекцію було прочитано з властивою абатові Кене красномовністю і ерудицією, але треба сказати, що докладчик своє глибоке знання Сходу і зокрема справ церковних Сходу не використав досить для того, щоб підкреслити національні тенденції в церковній сфері на Україні. Доклад був остільки схематичним, що малопоінформованим слухачам часом могло здатися, що говориться не про Україну, а про «юг Росії». Це звичайно дуже обережна метода, але за її допомогою досить трудно дати уявлення про історію християнства на Україні.

Крайня схематичність лекції і метода докладчика перебільшеного зв'язування історії християн-

ства на Україні з церковним і політичним життям Росії призвели до того, що докладчик багато чого не договорив, багато чого пропустив, чимало навіть затемнив для своїх слухачів.

Так, зупинившись на питанні, звідки на Україну прийшло християнство, він ні словом не згадав про те, що ще перед охрещенням Київського християнства почало на Україну приходити і з Заходу. Замовчування цього факту було б натуральним з боку московського священика, але докладчик, перед яким сиділа переважно католицька аудиторія, мусів би на цей інтересний для Заходу факт звернути пильну увагу.

Розказуючи про охрещення Руси-України, докладчик не звернув уваги на ту велику місію України, яку вона виконала в дальшому розповсюдженні християнства на Сході Європи — на Московщині, Білорусі і Литві. Після монгольської руйни церкви, перенесення митрополії з Києва до Суздаля було змальовано докладчиком так, що у аудиторії могло лишитися враження, що ціла українська церква була перенесена до Московщини і що тим фактом загубила вона своє національне обличчя. Так само неясно схарактеризовано і другий період церковного життя на Україні — литовсько-польський. Не зрозуміло було звідки з'явилася, наприклад, Унія, чому мала вона успіх на початку, а потім викликала релігійну війну. Більш того, нам здалося навіть, що докладчик просто боявся ширше захопити це інтересне питання, яке ніяк не можна вирішити лише тим, що Унію піднірала польська влада.

Досить просто пояснив докладчик і відновлення митрополії у Києві: мало це виглядати, як інтрига царгородського патріарха. Не помітив докладчик і тої обставини, що за литовсько-польського періоду віра українського народу відіграла роль найпершої національної прикмети.

Не краще було пояснено і подальший період російський. Про боротьбу, довгу й уперту, української церкви з Москвою в цей пе-

ріод докладчик не сказав ні слова. За те говорив багато про унію, але так, що зовсім не видно було, що її нищили росіяне. Далі докладчик дуже довго розповсюджувався про російського обер-прокурора і Синод, про Соловйова і Волконського, які навіть, ніби, сприяли розцвіту унії в Галичині і тому, що митрополит Шептицький одержав од Папи мандат на цілий Схід; але нічого не міг сказати про те, як жили і розвивалися в XIX столітті православна і греко-католицька церкви на Україні.

Але чи не найбільших помилок докладчик допустився у викладі про останній період. Можливо, що це була вина неясности виразів, але з викладу виходило, ніби Український Синод і автокефалію вигадали большевики, а не встановила українська влада. Прикро було слухати тако-ж, що на церковному соборі, що був у 1918 році у Києві і де головував митр. Антоній, «сепаратисти» не мали сили. Слід би пояснити слухачам, що це не через те, що більшість була проти українізації, а тому, що зверхнє духовенство на Україні було московське і наперекір більшості українських священників і вірних було проти всякої автокефалії з політичних мотивів.

Не можна не відмітити ще й *lapsus linguae*. Докладчик, згадуючи про похід українсько-польської армії висловився, що Петлюра і поляки «ont envahis l'Ukraine.» Київ докладчик називав Київом, але Дніпро у нього Днєпр і т. д. Наприкінці лекції докладчик чомусь почав розказувати про сектантів, що танцюють чи б'ють себе різками.

Закінчив лекцію докладчик так, що було вражіння, що на Україні не лишилося від церкви і релігії нічого, і що вся Україна повернулася до того стану, в якому вона була перед охрещенням киян. Висновок простий, але нам здається вже занадто упрощеним.

Загалом, треба сказати, що докладчик взяв надто велику тему, викладав її занадто схематично, не зважав на факти української історії і дух української національної еволюції, як всоно вже встановлено зовсім науково, занадто змішував церковну історію України з московською і, нарешті, не підкреслив провідної думки в своєму викладі, а через те і не зміг вияснити ніяких історичних перспектив християнства на Україні.

Проте, велика дяка абатові Кене, що він перший у Франції порушив таку поважну тему своїм інтересним прилюдним виступом перед солідною публікою, яка збирається у Французькому Товаристві Українознавства, і привернув увагу французького громадянства до історії християнства України та його сучасного становища.

Сподіваємось, що Французьке Товариство Українознавства і його невтомні керівники і одушевителі—голова професор Феран і секретар кн. Токаржевський — в дальшому знайдуть можливість доповнити інтересну лекцію абата Кене докладнішим розглядом зачепленої ним теми, тим більше, що присутність численної публіки вказує на явний і великий інтерес французького громадянства до питання минулого християнства на Україні і його національної сили сьогодні.

І. З а т а ш а н с ь к и й.

Зміст.

Париж, неділя, 11 листопада 1932 року — ст. 1. Р. Ж у в . Шести-десятиліття Богдана Лепкого — ст. 2. Б о р и с Л а з а р е в с ь к и й . Шматочки минулого, VIII — ст. 5. С е м е н Н е ч а й . Ми можемо мати свою власну кредитову установу — ст. 11. Подорож проф. О. Шульги на — ст. 15. Академія на честь 359 на Рів'єрі — ст. 18. О б с е р в а т о р . З міжнародного життя — ст. 20. Х р о н і к а : З життя української еміграції: У Франції — ст. 23. У Польщі — ст. 26. У Чехословаччині — ст. 28. У Німеччині — ст. 28. В Офісі Нансена — ст. 28. Україно-Кавказький день у Комітеті Франс-Оріан у Парижі — ст. 29. У Французькому Товаристві Українознавства у Парижі — ст. 29.

ТРИЗУБ

тижневик політики, культури, громадського життя та мистецтва, заснований р. 1925 Вяч. Прокоповичем, виходитиме у 1933 році по старому що-неділі в Парижі при участі тих самих співробітників.

Умови передплати на 1933 рік.

У Франції на рік — 80 фр., на півроку — 40 фр., на три місяці — 20 фр.
на один місяць — 8 фр., окреме число — 2 фр.

	1 рік.	1/2 року	3 місяці	1 місяць	окр. чис.
ЧЕХІЯ	80 к. ч.	40 к. ч.	20 к. ч.	10 к. ч.	3 к. ч.
ПОЛЬЩА	25 зл.	15 зл.	8 зл.	3 зл.	1 зл.
РУМУНІЯ	500 лейв	300 л.	150 л.	50 л.	20 л.
НІМЕЧЧИНА	12 мар.	6 м.	3 м.	2 м.	0,50 м.
СПОЛ. ШТАТИ П.А.	3 дол.	1,5 д.	1 д.	0,40 д.	0,10 д.
КАНАДА	3 дол.	1,5 д.	1 д.	0,40 д.	0,10 д.
БЕЛЬГІЯ	20 бельг.	10 б.	6 б.	2 б.	0,60 б.

У Парижі набувати в книгарні В. Поволоцького, 13 rue Bonaparte, Paris VI.

SALLE DES « CONCERTS DU MONTPARNASSE »
6-bis, rue Campagne Première. —:— Métro : Raspail et Vavin.

Le 15 Décembre 1932, à 21 h. aura lieu la

S O I R E E

consacrée aux œuvres de Nicolas Boïcenko

avec le concours

de M-mes Suzanne Dispan de Floran, Charlotte Gaillard-Tillac,
Tonia Pavelle, M-rs Charles Tillac, Jean Vigné et le Chœur des Anciens

Combattants Ukrainiens sous la direction de Mr. Kovalsky
Costumes et Paravents de Mr. Perebyiniss.

Billets à Frs. 7, 10 et 15 en vente : Le «Trident», 42, rue Denfert-
Rochereau, à la salle des « Concerts du Montparnasse » de 11 à 12 et
de 18 à 20 h., et chez Heugel, 2-bis, rue Vivienne.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris-V
Tél. Danton 80-03.

Для переназів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.
Редагує — **Комітет.** Адміністратор: **Іл. Косенко**
Le Gérant: M-me Perdrizet.